

УДК 159.9.075

С.А. Горелишев, Н.В. Юр'єва

Національна академія Національної гвардії України, Харків

ПСИХОДІАГНОСТИЧНИЙ КОМПЛЕКС ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО РИЗИКУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Представлено принципи використання інформаційних технологій для визначення рівня психологічної готовності до ризику у військовослужбовців Національної гвардії України. Авторами наводяться опис структури, методи використання та алгоритм роботи програмного автоматизованого комплексу "Психологічна готовність до ризику", який був створений співробітниками науково-дослідного центру Національної академії Національної гвардії України.

Ключові слова: ризик, психологічна готовність, військовослужбовець, структура баз даних, алгоритм.

Вступ

Постановка проблеми. В даний час у зв'язку з ускладненням соціально-політичної обстановки, проведенням антитерористичної операції у окремих районах Луганської та Донецької областях, вирішенням професійних завдань, пов'язаних із ризиком для життя особливої гостроти та актуальності набула проблема визначення готовності військовослужбовців Національної гвардії (НГ) України до ризику.

На фоні збільшення в сучасній психологічній науці кількості досліджень присвячених різним аспектам та проявам ризику в життєдіяльності людей, необхідно відмітити певну недостатність вивченості питання психологічної готовності до ризику в професійній діяльності військовослужбовців. Так, залишаються недостатньо дослідженими питання про особливості та чинники, що впливають на формування психологічної готовності до ризику військовослужбовців під час виконання ними професійних обов'язків. Існує потреба в удосконаленні системи оцінки психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГ України та автоматизації процедури психологічного вивчення військовослужбовців щодо визначення їх рівня готовності до ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Ризик завжди з'являється в тих випадках, коли немає повної ясності і визначеності в обстановці, а вирішувати і діяти необхідно без зволікання. Можна сказати, що ризик – неминучий супутник будь-якого рішення, прийнятого людиною» [4]. Ці слова відомого фахівця з проблем ризику В.А. Абчука переконують в постійній присутності ризику в житті кожної людини.

Найбільш значний вклад у дослідження проблеми психологічної готовності до ризику внесли А.П. Альгін, Т. Баліка, А.Я. Билиця, О.В. Вдовіченко, С. Егормін, Е.Е. Егорова, В.І. Зубков, Е.П. Ільїн, М.В. Куркін, А.І. Левченко, В.Я. Оніщенко, А.І. Папкін, В.А. Петровський, О. Ренн, Є.М. Рудніченко,

Г.М. Солнцева, U. Beck, V.T. Covello, H. Heim, D. Kahneman, N. Luhmann, J. Mumpower, P. Slovic, A. Tversky та ін. [1–6]. Власне особливості відношення до ризику та готовності до ризику (а також прийняття рішень в умовах ризику) розглядали Л.М. Абсалямова, В.Д. Абчук, А.В. Безродний, С.Н. Богомолова, О.А. Бурова, А.В. Вайнер, Т.В. Грязнова, М.Ю. Єлагіна, А.М. Ємельянов, В.Л. Зверев, М.А. Кленова, Ю. Козелецький, Д.В. Колесов, Ж.С. Костюк, М.А. Котик, Т.В. Корнілова, В.М. Львов, А.Г. Ниязашвили, В.Д. Рудашевський, Є.Р. Хабібулін, Т.В. Чудина, Н.Л. Шликова, О.Н. Яницький та ін. [7–10]. Відносно професійної діяльності спеціалістів ризиконебезпечних професій (військовослужбовців різних військових формувань, співробітників міліції, рятувальників тощо) вивченням ризику та психологічної готовності до ризику займалися: Н.В. Жигінас, І.Т. Кавецький, О.М. Кір'янова, О.В. Комаров, Н.С. Левінцова, В.Б. Моторін, О.М. Назарова, А.І. Петімко, Ю.В. Петрова, О.Н. Савчук, М.К. Сайфетдінова, А.П. Самонов, М.М. Старостіна, А.М. Столяренко, І.Ю. Сундієв, О.М. Хлонь, С.І. Яковенко, Т.М. Яковенко та ін. [11–17].

Комплексне дослідження психологічної готовності військовослужбовців НГ України до ризику здійснено співробітниками науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України – Приходьком І.І., Тимченком О.В., Колесніченком О.С., Мацегорою Я.В., Юр'євою Н.В., Горелишевим С.А. [18–19]. Результати цього дослідження стали основою для розроблення автоматизованого психодіагностичного комплексу (АПДК) «Готовність до ризику», призначеного для визначення рівня психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГ України.

Метою статті є розглянути принципи використання програмного психодіагностичного комплексу для визначення рівня психологічної готовності до ризику у військовослужбовців НГ України.

Виклад основного матеріалу

Психологічна готовність до ризику військовослужбовця розглядається як сукупність психологічних властивостей особистості, що визначає її здатність приймати рішення про дії та досягати успіху при виконанні поставлених службово-бойових завдань (СБЗ) в особливих умовах, мотивуючись інтегрованими цінностями суспільства та професійними нормами, використовуючи вольові якості, професійні знання, уміння та навички, які посилені взаємодопомогою між співслужбовцями, а також навички саморегуляції.

На основі теоретико-методологічного та емпіричного дослідження проблеми психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГ України проведено науково-дослідним центром Національної академії Національної гвардії України визначена модель психологічної готовності до ризику у військовослужбовців, яка має наступні структурні компоненти:

- здатність до вольового зусилля (рішучість, сміливість, воля) – здатність швидко виробляти та реалізувати план дій відповідно до мінливої ситуації;
- військова товариськість (довіра, толерантність, товариськість) – здатність у стресовій ситуації приймати допомогу та довіряти товаришам;
- професійна ідентичність (патріотичність, за-

конослухняність та професійна гідність) – прагнення триматися цінностей своєї соціальної групи;

– витримка (організованість, дисциплінованість, обережність) – здатність утримуватися від імпульсивних дій.

Нами визначено що, структурні компоненти психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГ України мають специфіку проявлення в залежності від особливостей їх військово-професійного статусу та набуття професіоналізму.

Визначення особливостей, що впливають на стан психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГ України проводилося за допомогою наступних психодіагностичних методик (табл. 1): 16-факторний опитувальник Р. Кеттелла, «Здатність до самоврядування» (Н.М. Пейсахов); «Стиль саморегуляції поведінки» (В. Моросанова); «Локус контролю» (Є. Г. Ксенофонтова), «Методика інтерперсональної діагностики міжособистісної поведінки» (Л.М. Собчак), «Шкала фашизму» (Т. Адорно, Є. Френкель-Брунsvік, Д. Левінсон, Р. Сенфорд); «Тест-опитувальник особистісної зрілості» (Ю.З. Гільбух), «Особистісні чинники прийняття рішень»; «Вольові якості особистості» (М.В. Чумаков), «Ситуативне до слідження страху» (О.Ф. Чернавський), «Особистісні чинники прийняття рішень» (Т.В. Корнилова), «Визначення психологічної готовності до ризику».

Таблиця 1

Структура психологічної готовності до ризику військовослужбовців НГ України та психодіагностичні методики для дослідження її компонентів

Назва компонентів	Здатність до вольового зусилля	Військова товариськість	Професійна ідентичність	Витримка (самовладання)
Зміст компонентів	Здатність швидко виробляти та реалізувати план дій відповідно до мінливої ситуації, (рішучість, сміливість, воля)	Здатність у стресовій ситуації приймати допомогу та довіряти товаришам, (довіра, толерантність, товариськість)	Прагнення триматися цінностей своєї соціальної групи (патріотичність, законослухняність та професійна гідність)	Здатність утримуватися від імпульсивних дій, (організованість, дисциплінованість, обережність)
Психодіагностичні методики	«Здатність до самоврядування» (Н. Пейсахов); «Стиль саморегуляції поведінки» (В. Моросанова); «Локус контролю» (Є. Ксенофонтова)	«Методика інтерперсональної діагностики міжособистісної поведінки» (Л.М. Собчак)	«Шкала фашизму» (Т. Адорно, Є. Френкель-Брунsvік, Д. Левінсон, Р. Сенфорд); «Тест-опитувальник особистісної зрілості» (Ю.З. Гільбух)	«Особистісні чинники прийняття рішень»; «Вольові якості особистості» (М.В. Чумаков), «Ситуативне дослідження страху» (О.Ф. Чернавський)
16-факторний опитувальник Р. Кеттелла «Визначення психологічної готовності до ризику»				

Дані методики ввійшли до розробленого автоматизованого психодіагностичного комплексу «Психологічна готовність до ризику», який дозволяє створити детальну характеристику кожного з компонентів психологічної готовності до ризику у військовослужбовця, виявити вплив цих компонентів на стан психологічної

готовності до ризику та у подальшому, в більш повному обсязі, дослідити структуру психологічної готовності до ризику та механізми її формування у військовослужбовців НГ України.

Результатами комп'ютерного психологічного і психофізіологічного обстеження є:

– показники діагностичних шкал, виражені у конкретних фізичних величинах, передбачених кожною методикою, що включена у процедуру обстеження;

– стандартизовані показники діагностичних шкал залежно від цілей обстеження і групування результатів за різними компонентами, які визначають готовність військовослужбовця НГ України до ризику;

– інтегральний висновок про рівень психологічної готовності військовослужбовця до ризику.

Для зберігання цих масивів інформації й організації швидкого доступу розроблено наступну структуру бази даних (БД) АПДК. Кількість тематичних таблиць дорівнює кількості психологічних тестів, закладених в АПДК, плюс одна основна таблиця з даними про респондентів та таблиця зі службовою

інформацією. У даному АПДК БД складає з 13 тематичних таблиць (рис. 1).

Першою та основною таблицею є таблиця із загальними відомостями про респондентів – Fio. Таблиця Fio1 містить додаткову інформацію про респондента. Наступні таблиці бази відповідатимуть набору психологічних тестів, закладених у АПДК: Res_Kettell (тест Р. Кеттелл), Res_Lokus (тест Є.Г. Ксенофонтова), Res_Morosan (тест В. Моросанової), Res_Adorno (тест Т. Адорно, Є. Френкель-Брунsvік, Д. Левінсон, Р. Сенфорд), Res_Chumakov (тест М.В. Чумаков), Res_Sobchik (тест Л.Н. Собчик), Res_Pesaxov (тест Н.М. Пейсахова), Res_Chernav (тест О.Ф. Чернавського), Res_Gilbux (тест Ю.З. Гільбух), Res_Kornilov (тест ОЧР), Res_Risk (авторський тест НДЛ).

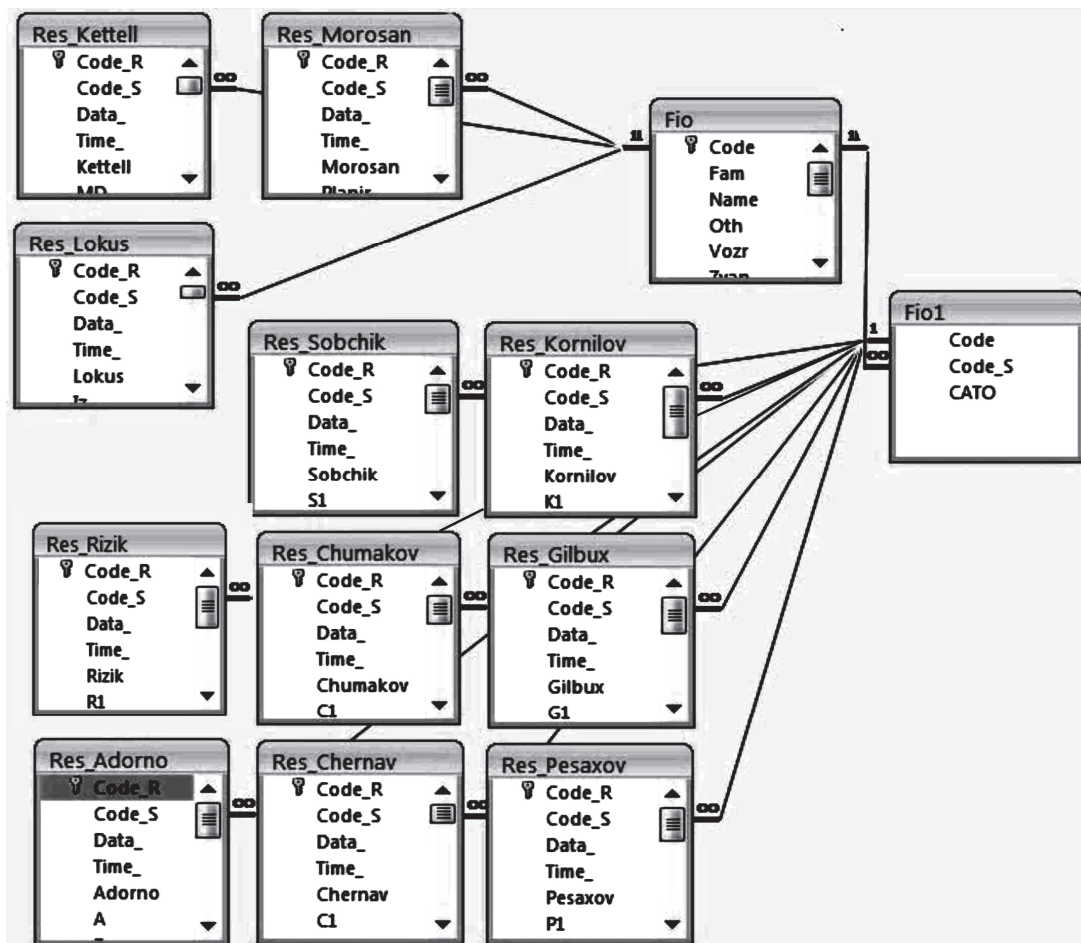

Рис. 1. Схема таблиць у БД та їх взаємозв'язок

Між основною та іншими таблицями створюються зв'язки за типом «один до багатьох». Така схема дозволяє автоматично контролювати й обробляти зміну й видалення пов'язаних полів.

Алгоритм функціонування комплексу для діагностики та формування готовності військовослужбовців НГ України до ризику шляхом використання АПДК представлена на рис. 2.

При розрахунку норм сформованості загального показника психологічної готовності до ризику враховуються психологічні особливості різних категорій військовослужбовців НГ України.

Комплекс має ряд сервісних функцій, які дозволяють проводити групові обстеження, опрацьовувати отримані результати, зберігати їх, формувати індивідуальні і групові результати обстеження тощо.

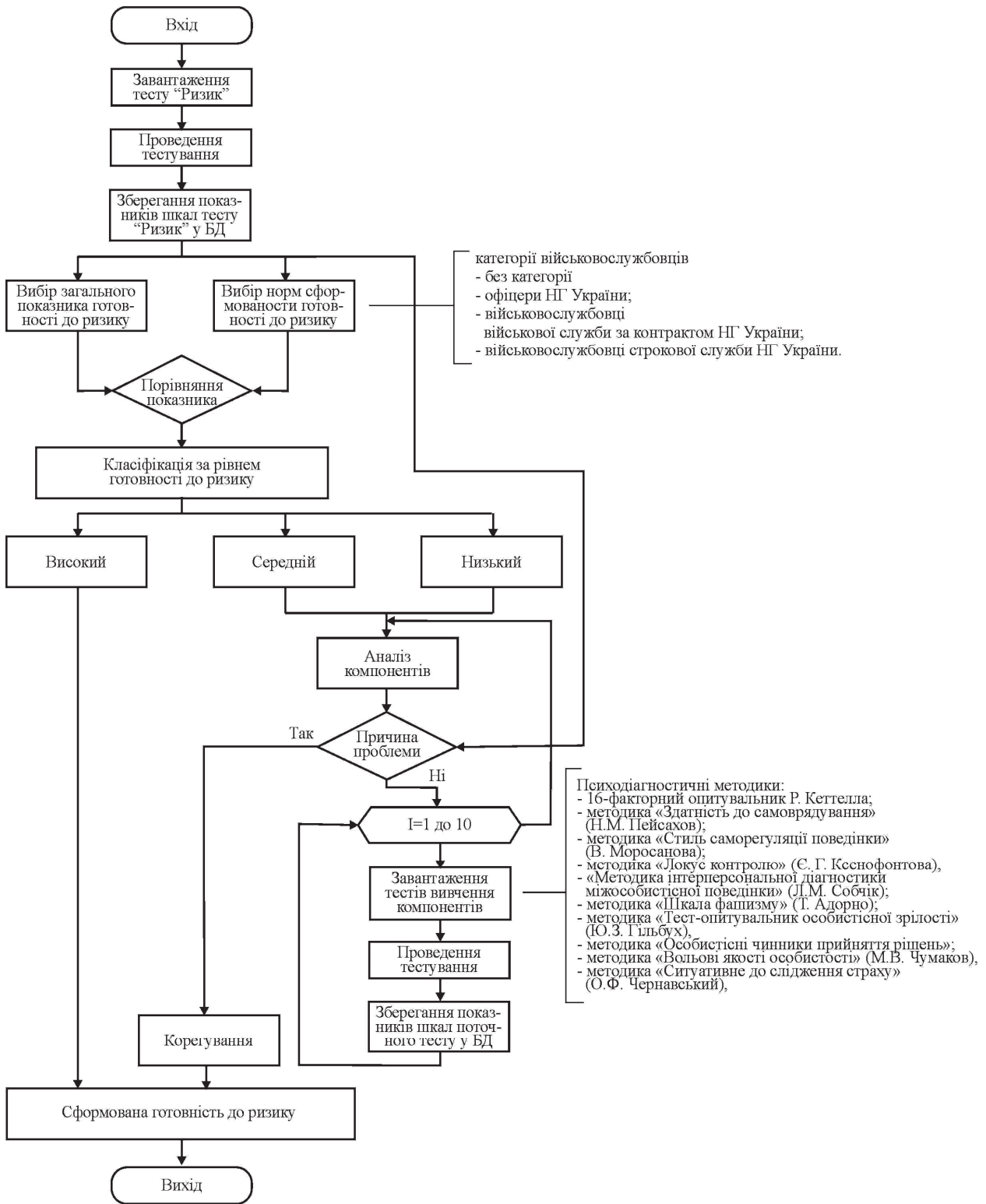

Рис. 2. Алгоритм функціонування комплексу для діагностики та формування готовності військовослужбовців НГ України до ризику

Висновок

Таким чином, впровадження в практичну діяльність військ автоматизованого програмного психодіагностичного комплексу «Психологічна готовність до ризику» дозволяє створити детальну характеристику кожного з компонентів психологічної

готовності особистості до ризику та здійснити узагальнення за ними.

Список літератури

1. Мечитов А.И. Восприятие риска [Текст] / А.И. Мечитов, С.Б. Ребрик // Психологический журнал. – 1990. – Т. 1, № 5 – С. 87-94.

2. Савчук О.Н. К вопросу определения приемлемого уровня риска для личного состава ГПС / О.Н. Савчук // Проблемы обеспечения безопасности труда пожарных : Мат. науч.-практ. семинара. Санкт-Петербург, 21 мая 1999 года. – СПб.: СПбУ МВД России, 1999. – С. 41.
3. Смирнов Б.А. Психология деятельности в экстремальных ситуациях / Б.А. Смирнов, Е.В. Долгополова. – Х.: Издательство Гуманитарный Центр, 2007. – 276 с.
4. Абчук В.Д. Принятие решений в условиях неполной информации / В.Д. Абчук. – Л.: ЛИПО «Электромаш», 1987. – 35 с.
5. Луман Н. Понятие риска: риск, неопределенность, случайность / Н. Луман; [пер. А.Ф. Филиппова] // THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем. – 1994. – Вып. 5. – С. 135-160.
6. Luhmann N. Risk: A Sociological Theory / N. Luhmann. Berlin – New York: Walter de Gruyter. – 1993. – 342 p.
7. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: Изд. 4-е, доп. / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова – М.: ИТИ Технологии – 2006. – 994 с.
8. Ренн О. Три десятилетия исследования риск а: достижения и новые горизонты / О. Ренн // Вопросы анализа риска, 1999. – Т. 1. – №1. – С. 80-99.
9. Риск как точная наука / С.Т. Беляев, О.И. Ларищев, И.И. Кузьмин, Л.И. Кречетов // Наука и жизнь. – 1991. – № 3. – С. 2-5; 59-64.
10. Роик В.Д. Профессиональный риск: проблемы анализа и управления / В.Д. Роик // Управление риском, 2003. – № 2. – С. 9-12.
11. Ярошевский М.Г. История психологии. От античности до середины XX века / М.Г. Ярошевский. – М.: Академия, 1996. – 416 с.
12. Любимов П.С. Практикум по экспериментальной психологии / П.С. Любимов, К.М. Корнилов. – М., 1936. – 223 с.
13. Полищук С.А. Вольвий розвиток дітей молодшого шкільного віку / С.А. Полищук. – Суми, 2005. – 159 с.
14. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М., 1988. – 430 с.
15. Практична психологія: учеб. посібник для студентів вузів / М.С. Корольчук, В.М. Корольчук, Г.М. Ржевський та ін. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 444 с.
16. Яковенко С.І. Психічна стійкість військовослужбовців до впливу екстремальних чинників / С.І. Яковенко, Т.М. Яковенко. – К.: Київ. військ. гум. ін-т. 2008. – 265 с.
17. Прикладна психологія службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку: підручник / І.І. Приходько, І.І. Ліпатов, Л.Ф. Шестопалова та ін. – Х.: Акад. ВВ МВС України, 2012. – 336 с.
18. Психологічна готовність до професійної діяльності військовослужбовців внутрішніх військ МВС України при виконанні службово-бойових завдань у відрядженні: звіт про науково-дослідну роботу / О.В. Тімченко, О.С. Колесніченко, О.О. Пархоменко та ін. – Х.: Нац. акад. Нац. гвардії України, 2014. – 367 с. (№ держреєстрації 0113Г003366).
19. Колесніченко О.С. Психодіагностичний комплекс для визначення рівня психологічної готовності військовослужбовців до дій в екстремальних умовах / О.С. Колесніченко, С.А. Горельшєв // Зб. наук. праць Харків. ун-ту Повітряних Сил – 2014. – Вип. 3 (40). – С. 171-174.

Надійшла до редколегії 8.02.2017

Рецензент: д-р військ. наук проф. Г.А. Дробаха, Національна академія Національної гвардії України, Харків.

ПСИХОДИАГНОСТИЧЕСКИЙ КОМПЛЕКС ОПРЕДЕЛЕНИЯ УРОВНЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ К РИСКУ

С.А. Горельшєв, Н.В. Юрьєва

Представлены принципы использования информационных технологий для определения уровня психологической готовности военнослужащих Национальной гвардии Украины к риску. Авторами предлагаются: описание структуры, методы использования и алгоритм работы программного автоматического комплекса «Психологическая готовность к риску», который создан сотрудниками научно-исследовательского центра Национальной академии Национальной гвардии Украины.

Ключевые слова: риск, психологическая готовность, военнослужащий, структура баз данных, алгоритм.

PSYCHODIAGNOSTIC COMPLEX OF DETERMINING THE LEVEL OF PSYCHOLOGICAL PREPAREDNESS OF NATIONAL GUARDS OF NATIONAL GUARDS OF UKRAINE TO RISK

S. Horielyshev, N. Yurieva

The principles of using information technologies for determining the level of psychological preparedness of military personnel of the National Guard of Ukraine for risk are presented. The authors offer: a description of the structure, methods of use and the algorithm of the automatic complex «Psychological readiness for risk», which was created by the researchers of the National Academy of National Guard of Ukraine.

Keywords: risk, psychological preparedness, military, database structure, algorithm.